

Op weg naar een rechtvaardige industrie: Een besluitvormingskader voor de industrietransitie

Maxine Fromm
Dr. Sanne Akerboom

The Sustainable Industry Lab

Princetonlaan 8a, 3584 CB Utrecht, The Netherlands
P.O. Box 80.115, 3508 TC Utrecht, The Netherlands

Website: www.sustainableindustrylab.nl
E-mail: info@sustainableindustrylab.nl

Maxine Fromm (m.fromm1@uu.nl)
Dr. Sanne Akerboom

Inhoudsopgave

1. Het kader voor een rechtvaardige industrietransitie	3
2. De principes van een rechtvaardige industrietransitie	3
2.1. <i>Goed bestuur en rechtsgang</i>	5
2.2. <i>Duurzaamheid</i>	7
2.3. <i>Beschikbaarheid</i>	10
2.4. <i>Eerlijke prijsstelling</i>	13
2.5. <i>Intragenerationele rechtvaardigheid</i>	15
2.6. <i>Intergenerationele rechtvaardigheid</i>	17
2.7. <i>Verantwoordelijkheid</i>	18
2.8. <i>Transparantie</i>	21
3. Bijlagen	23

1. Het kader voor een rechtvaardige industrietransitie

Het Sustainable Industry Lab organiseerde gedurende twee jaar een transdisciplinaire dialoog met vertegenwoordigers uit de Nederlandse industrie, ministeries, ngo's en de academische wereld om een kader te ontwikkelen dat helpt rechtvaardigheid beter te begrijpen en te integreren in industriële beleidsbeslissingen. Binnen dit kader wordt een rechtvaardige industrietransitie opgevat als een overgang naar duurzame productie en consumptie van industriële materialen en producten, op een manier die de grenzen van onze planeet respecteert en maatschappelijke minimumnormen waarborgt. Een uitgebreidere versie van dit rapport, met meer achtergrond over de dialoog en de onderliggende theorieën, is beschikbaar op de website van het Sustainable Industry Lab.

Het kader bestaat uit drie geïntegreerde onderdelen die zijn ontworpen om de besluitvorming in de context van een rechtvaardige industrietransitie te ondersteunen: principes, de afwegingen en spanningen die daarmee gepaard gaan, en een bijbehorende vragenlijst. Samen zijn deze elementen bedoeld om een gestructureerde aanpak te bieden voor het nadenken over rechtvaardigheidsoverwegingen:

- De **principes** vertegenwoordigen leidende normatieve richtlijnen. Ze vormen een basis voor reflectie en een referentiepunt waaraan beslissingen kunnen worden getoetst op rechtvaardigheid.
- De **afwegingen** en **spanningen** brengen mogelijke conflicten aan het licht die tussen en binnen principes kunnen ontstaan. Ze helpen besluitvormers te anticiperen op concurrerende doelstellingen of conflicten, zodat deze kwesties bewust aan de orde komen bij de besluitvorming.
- De **vragen** (zie bijlage 1) vertalen de principes naar aanwijzingen voor gestructureerde reflectie, om te helpen onderzoeken hoe elk principe in de praktijk wordt toegepast.

2. De principes van een rechtvaardige industrietransitie

In deze context kunnen principes worden opgevat als leidende normatieve richtlijnen die helpen bij het identificeren en evalueren van de implicaties van beslissingen en beleidsmaatregelen op het gebied van rechtvaardigheid. Conceptueel kunnen ze worden gezien als een tussenvorm van waarden en normen. Waarden zijn diepgewortelde overtuigingen over wat fundamenteel goed of wenselijk is, zoals eerlijkheid en solidariteit. Ze geven uitdrukking aan brede morele aspiraties, maar specificeren niet hoe te handelen. Normen zijn concreter: ze vertalen waarden naar gedeelde standaarden die bepaald gedrag binnen een bepaalde context voorschrijven of verbieden. Principes bevinden zich tussen deze twee niveaus en zijn specifiekere dan waarden, maar flexibeler dan normen. Ze putten uit onderliggende waarden om een coherente richting te geven aan de besluitvorming zonder rigide regels voor te schrijven. Hoewel principes niet precies voorschrijven hoe een transitie moet verlopen, verduidelijken ze welke doelen moeten worden nagestreefd, welke grenzen niet mogen worden overschreden en met welke overwegingen rekening moet worden gehouden. De rechtvaardigheidsprincipes voor de industrietransitie bieden dus een gedeelde normatieve basis, die voortkomt uit een transdisciplinair dialoogproces, waaraan verschillende trajecten en beslissingen kunnen worden getoetst.

De principes zijn bewust breed en flexibel gehouden. Deze flexibiliteit stelt besluitvormers in staat het kader aan te passen aan verschillende contexten en perspectieven. Het betekent echter ook dat de principes op verschillende manieren kunnen worden geïnterpreteerd en

toegepast, afhankelijk van verschillende achtergronden en standpunten. Het doel van de toepassing van het kader is om deze verschillen transparant te maken in plaats van te proberen ze weg te nemen.

De principes zijn:

1. Goed bestuur en rechtsgang
2. Duurzaamheid
3. Beschikbaarheid
4. Eerlijke prijsstelling
5. Intragegenerationele rechtvaardigheid
6. Intergenerationele rechtvaardigheid
7. Verantwoordelijkheid
8. Transparantie

De principes moeten worden gezien als onderling verbonden, aangezien overwegingen die onder één principe vallen van invloed kunnen zijn op de interpretatie van de andere principes. Tegelijkertijd behoudt elk principe zijn eigen specifieke focus en biedt het een specifieke invalshoek die helpt om verschillende dimensies van rechtvaardigheid te verduidelijken. Zo wordt bij intragegenerationele rechtvaardigheid benadrukt wiens belangen in alle principes in overweging moeten worden genomen, maar blijft het een afzonderlijke en belangrijke invalshoek die een aanvulling en geen vervanging is voor de meer gerichte aandachtspunten die in de andere principes aan de orde komen. Bovendien hebben de principes dezelfde waarde en mogen ze niet in een hiërarchische volgorde worden geplaatst.

Figuur 1. De acht rechtvaardigheidsprincipes.

2.1. Goed bestuur en rechtsgang

'Bestuur' verwijst hier naar de structuren, processen en relaties waarmee collectieve beslissingen worden genomen en uitgevoerd. In de context van de industrietransitie heeft bestuur betrekking op de manier waarop publieke, private en maatschappelijke actoren hun acties coördineren om complexe systemen naar langetermijndoelen op milieu- en maatschappelijk gebied te leiden. Als uitgangspunt voor de dialoog werden de transitie managementtheorie en bestaande governance concepten besproken.¹ De transitie managementtheorie gaat ervan uit dat transities weliswaar niet volledig kunnen worden gereguleerd of gestuurd, maar wel kunnen worden beïnvloed en vormgegeven door middel van weloverwogen bestuursregelingen. Dit houdt in dat voorwaarden voor leren en samenwerken worden gecreëerd, terwijl er aan een duidelijke koers en verantwoordingsplicht wordt vastgehouden. In die zin hangt goed bestuur nauw samen met de principes van verantwoordelijkheid en transparantie. In deze context zorgt verantwoordelijkheid ervoor dat besluitvormers zorgvuldig de gevolgen van hun acties afwegen, terwijl transparantie belanghebbenden in staat stelt processen te monitoren, input te leveren en erop te vertrouwen dat acties op bewijzen zijn gebaseerd.

Effectief bestuur in de context van de industrietransitie hangt ook af van de rechtsstaat en robuuste wettelijke kaders. Belanghebbenden moeten toegang hebben tot gerechtelijke mechanismen, en onafhankelijke instellingen, zoals de rechterlijke macht, moeten worden beschermd om onpartijdig toezicht te waarborgen. Rechtszekerheid en institutionele onafhankelijkheid zijn van cruciaal belang voor industrietransities, omdat ze voorzien in voorspelbare regels, afdwingbare normen en oplossingsmechanismen. Hierdoor kunnen industrieën en beleidsmakers met vertrouwen plannen, investeringen en veranderingen doorvoeren, terwijl ze tegelijkertijd langetermijndoelen op milieu- en maatschappelijk gebied nastreven.

In de praktijk kunnen verschillende bestuursmodellen worden gebruikt, die de verschillende manieren weerspiegelen waarop de publieke besluitvorming en coördinatie georganiseerd kan worden.² Top-down of hiërarchisch bestuur is gebaseerd op overheidsregulering en -planning om industriële veranderingen te sturen door middel van regels en normen. Netwerkgebaseerd bestuur legt de nadruk op de samenwerking tussen overheden, bedrijven, onderzoeksinstellingen en het maatschappelijk middenveld, vanuit het besef dat transities voortkomen uit interactie en onderhandelingen tussen verschillende niveaus en sectoren. Ook kleinere initiatieven, omwonenden en vrijwilligersorganisaties moeten worden erkend, hoewel hun middelen en invloed vaak beperkt zijn, wat participatie en impact kan bemoeilijken. Marktgebaseerd bestuur maakt gebruik van prikkels, concurrentie en prijssignalen om gedrag en investeringsbeslissingen te beïnvloeden. Zoals ook tijdens de dialoog werd besproken, worden deze vormen in de praktijk vaak gecombineerd bij industrietransities, en hangt hun balans af van welke transitie activiteiten gereguleerd moeten worden.

Om dit te illustreren, hebben de deelnemers een oefening gedaan waarbij verschillende transitie activiteiten werden gekoppeld aan de meest geschikte bestuursvormen. Uit de oefening bleek dat verschillende activiteiten verschillende benaderingen vereisen: het vaststellen van

¹ Derk Loorbach, Niki Frantzeskaki, en Roebin Lijnis Huffenreuter, 'Transition Management: Taking Stock from Governance Experimentation', *Journal of Corporate Citizenship*, no. 58 (2015): 48–66.

² *ibid.*

streefcijfers voor het percentage biogebaseerde kunststof in eindproducten is bijvoorbeeld een top-downmaatregel, omdat hiervoor regelgevingskaders en handhaving op Europees niveau nodig zijn om consistentie en harmonisatie in de hele sector te waarborgen. Het ontwikkelen van businesscases voor circulaire of biogebaseerde producten volgt daarentegen een meer marktgerichte logica, omdat bedrijven investeringsbeslissingen nemen op basis van haalbaarheid, kosten en verwachte opbrengsten, waarbij overheidssteun veelal nodig is in geval van marktfalen. Tegelijkertijd zijn samenwerkingsnetwerken tussen brancheorganisaties, onderzoeksinstituten en ngo's essentieel om kennis te delen, conflicten tussen belanghebbenden op te lossen en maatschappelijke acceptatie voor de transitie te creëren. Uit de oefening kwam naar voren dat er voor een effectieve begeleiding van de transitie naar biogebaseerde producten een combinatie van top-downregulering, marktgebaseerde prikkels en netwerkgebaseerde samenwerking nodig is. Ook bleek dat steeds meer mensen van mening zijn dat marktgebaseerd bestuur op zichzelf niet voldoende is om de gewenste resultaten te bereiken.

Belangrijkste afwegingen en spanningen

- **Kortetermijn- versus langetermijnprioriteiten:** onmiddellijke economische of operationele druk kan in strijd zijn met langetermijndoelstellingen op milieu- en sociaal gebied.
- **Ongelijke capaciteit en invloed:** verschillen in toegang tot informatie, middelen en beslissingsbevoegdheid kunnen leiden tot ongelijke participatie en ongelijke resultaten.
- **Inclusiviteit versus effectiviteit op korte termijn:** inclusiviteit kan besluitvorming en coördinatie vertragen, maar brede participatie versterkt de legitimiteit en het vertrouwen op lange termijn.
- **Flexibiliteit versus verantwoordingsplicht:** adaptief bestuur maakt leren en aanpassen mogelijk, maar kan ook verantwoordelijkheden verdoezelen.

Industrietransities zijn complexe processen die zich in de loop van de tijd en in meerdere sectoren voltrekken, waardoor voor goed bestuur een voortdurende afweging van concurrerende eisen noodzakelijk is. Economische en operationele kortetermijnbelangen domineren vaak de besluitvorming, terwijl continuïteit, geduld en gecoördineerde inspanningen vereist zijn voor de langetermijndoelen van de transitie, zoals decarbonisatie en circulariteit. Bestuurlijke systemen moeten daarom mechanismen creëren die langetermijndenken stimuleren en tegelijkertijd inspelen op de huidige realiteit.

Verschillen in capaciteit en invloed maken coördinatie nog ingewikkelder. Overheden, bedrijven en maatschappelijke organisaties nemen niet op gelijke voet deel: sommigen hebben meer toegang tot informatie, technische expertise of financiële middelen dan anderen. Deze ongelijkheid kan bepalen wiens standpunten worden gehoord en wiens prioriteiten worden uitgevoerd. Zoals hierboven vermeld, is het principe van transparantie essentieel voor effectief bestuur; effectief bestuur moet deze ongelijkheid (h)erkennen en processen ontwikkelen die ook minder machtige actoren de kans geven om een zinvolle bijdrage te leveren.

Tegelijkertijd moeten inclusiviteit en effectiviteit binnen bestuursmechanismen in evenwicht zijn. Bredere participatie kan de besluitvorming trager en complexer maken, omdat rekening moet worden gehouden met uiteenlopende belangen en standpunten. Deze investering in tijd en moeite kan echter op de lange termijn vruchten afwerpen doordat het leidt tot meer legitimiteit en vertrouwen. Bestuursstructuren moeten daarom zo worden ontworpen dat participatie zowel

zinnig als beheersbaar is, zodat inclusieve processen bijdragen aan duurzame en breed gedragen resultaten in plaats van onnodige procedurele hindernissen op te werpen.

Ten slotte bestaat er een spanning tussen flexibiliteit en verantwoordingsplicht. Industrietransities zijn onzeker en dynamisch, wat betekent dat bestuursystemen aanpasbaar en lerend moeten zijn. Deze aanpasbaarheid mag echter niet ten koste gaan van duidelijke verantwoordelijkheden of toezicht. Te veel flexibiliteit kan leiden tot onduidelijke verantwoordingslijnen, terwijl te rigide systemen aanpassingen kunnen verhinderen, terwijl de omstandigheden deze aanpassingen vereisen. Om hier een evenwicht in te bereiken, zijn transparante communicatie en consistente monitoring vereist, evenals de bereidheid om benaderingen te herzien wanneer blijkt dat dit nodig is.

Kansen en potentieel

Wanneer goed bestuur als leidend principe wordt toegepast, biedt het een kans om op een eerlijke en consistente manier complexe transitie te coördineren. Goed bestuur draagt bij aan een duidelijkere rolverdeling, sterkere verantwoordingsplicht en meer samenhangende maatregelen tussen sectoren en overheidsniveaus. Het principe biedt richtlijnen voor het vinden van een evenwicht tussen flexibiliteit en stabiliteit, zodat beleid kan worden aangepast aan veranderende omstandigheden zonder de koers te verliezen. Het ondersteunt ook inclusieve participatie door verwachtingen te scheppen op het gebied van openheid en eerlijkheid, waardoor beslissingen een breder scala aan perspectieven weerspiegelen. Door duidelijkheid te scheppen over hoe regels worden gemaakt, hoe de voortgang wordt gemonitord en hoe verantwoordelijkheden worden verdeeld, helpt goed bestuur het vertrouwen tussen instellingen en belanghebbenden te versterken. Op deze manier toegepast leidt het principe tot meer geloofwaardige en beter gecoördineerde industrietransities, waarbij de langetermijndoelen met vertrouwen en publieke steun kunnen worden nagestreefd. Goed bestuur versterkt daarbij ook andere principes: transparante en inclusieve processen ondersteunen bijvoorbeeld eerlijke prijsstelling door informatie over kosten en verantwoordelijkheden breed toegankelijk te maken, en bevorderen intragenerationele rechtvaardigheid door gemarginaliseerde groepen een stem te geven in besluitvorming. Omgekeerd biedt verantwoordelijkheid een noodzakelijke ruggengraat voor goed bestuur: zonder duidelijke toewijzing van verantwoordelijkheden blijven bestuursstructuren tandoel.

2.2. Duurzaamheid

Duurzaamheid heeft betrekking op het behoud van milieusystemen die het mogelijk maken dat samenlevingen op lange termijn goed kunnen functioneren. In de context van industrietransities fungeert duurzaamheid zowel als doel als voorwaarde. Als doel stuurt het de inspanningen om industrieën te creëren die het ecologische en maatschappelijke welzijn op lange termijn bevorderen. Dit omvat het terugdringen van vervuiling die de gezondheid schaadt, het waarborgen van toegang tot schone lucht en water, het in stand houden van betrouwbare hulpbronnen voor gemeenschappen en het ondersteunen van banen in industrieën die het milieu niet schaden. Als voorwaarde bepaalt het de ecologische en sociale grenzen waarbinnen industriële activiteiten moeten plaatsvinden om levensvatbaar te blijven en ecologische systemen te beschermen. Industriële activiteiten, waaronder het gebruik van energie, materialen en land, moeten daarom binnen ecologische en maatschappelijke grenzen plaatsvinden. Het overschrijden van deze grenzen kan leiden tot ernstige en onomkeerbare gevolgen, zoals klimaatverandering, verlies van biodiversiteit, instorting van ecosystemen, schaarste aan

hulpbronnen en negatieve gevolgen voor de menselijke gezondheid en levensomstandigheden. Veel industriële activiteiten overschrijden al een of meer van deze grenzen, wat de urgentie benadrukt om de druk op het milieu te verminderen en productie- en consumptiepatronen te veranderen om binnen veilige en maatschappelijk aanvaardbare grenzen te blijven. Tegelijkertijd kan deze overschrijding ook industriële activiteiten negatief beïnvloeden, bijvoorbeeld wanneer door droogte te weinig water voor processen beschikbaar is, of de waterkwaliteit te slecht is om deze te gebruiken. Dit is dan ook een randvoorwaarde voor de industrie zelf.

Omdat milieuaspecten onderling verbonden zijn, heeft actie op één gebied vaak gevolgen voor andere gebieden. Zo kunnen maatregelen bijvoorbeeld voordelen voor het klimaat opleveren, maar tegelijkertijd negatieve gevolgen hebben voor de biodiversiteit of het leefmilieu. Geïntegreerde en systemische benaderingen zijn daarom essentieel om de integriteit van het milieu tijdens industrietransities te waarborgen. In dit kader kan duurzaamheid ook worden opgevat als een principe dat de natuur niet uitsluitend vanuit menselijk nut beoordeelt, maar ook de intrinsieke waarde van ecosystemen en soorten erkent. Het erkennen van deze intrinsieke waarde kan van invloed zijn op keuzes in industrietransities, omdat maatregelen die gericht zijn op menselijke belangen onbedoelde effecten op natuurlijke systemen kunnen hebben.

Aangezien industriële systemen afhankelijk zijn van wereldwijd geproduceerde energie en grondstoffen, vinden milieueffecten zoals broeikasgasemissies, uitputting van hulpbronnen en vervuiling vaak ver van de productie- of consumptie plaats. Dit creëert een gedeelde verantwoordelijkheid tussen producenten, leveranciers en consumenten om te voorkomen dat verbeteringen in de ene regio leiden tot achteruitgang elders. Om dit evenwicht te bereiken zijn internationale coördinatie, transparantie en robuust bestuur nodig. Sterke en voorspelbare regelgeving kan duurzame transformatie hierbij ondersteunen. Bestaande internationale kaders, zoals het Akkoord van Parijs en verdragen over biodiversiteit, kunnen belangrijke referentiepunten voor het sturen van industrietransities bieden.

Belangrijkste afwegingen en spanningen

- **Fragmentatie van regelgeving:** inconsistente duurzaamheidsnormen en handhaving tussen landen als gevolg van uiteenlopende institutionele capaciteiten, prioriteiten en regelgevingssystemen.
- **Intragegenerationele rechtvaardigheid versus duurzaamheid:** maatschappelijke en economische gevolgen van industrietransities, waaronder banenverlies en verstoring van bestaansmiddelen, waardoor spanningen ontstaan tussen milieudoelen en maatschappelijke rechtvaardigheid.
- **Verschillen in capaciteit:** ongelijke financiële, institutionele en technologische capaciteit tussen hoge- en lage-inkomenslanden, waardoor een gecoördineerde implementatie van duurzaamheid wordt beperkt.
- **Beschikbaarheid versus duurzaamheid:** het vinden van een evenwicht tussen toegang tot essentiële goederen en respect voor de grenzen van onze planeet, aangezien duurzame productie de beschikbaarheid kan beperken of veranderingen in consumptiepatronen kan vereisen.

De uitdagingen op het gebied van coördinatie en regelgeving zijn bijzonder groot, zowel op nationaal als op internationaal niveau. Industriële toeleveringsketens opereren wereldwijd, waardoor het moeilijk is om consistente duurzaamheidsnormen en effectieve handhaving in alle landen te waarborgen. Verschillen in regelgevende capaciteit, institutionele structuren en

nationale prioriteiten kunnen leiden tot een ongelijke implementatie en een belemmering vormen voor collectieve vooruitgang op het gebied van duurzaamheidsdoelstellingen. Milieudoelstellingen kunnen ook strijdig zijn met elkaar. Het terugdringen van broeikasgasemissies en tegelijkertijd het beschermen van de biodiversiteit of het voorkomen van vervuiling vereist geïntegreerde planning en afwegingen.

Uiteenlopende internationale ambities maken deze coördinatie-inspanningen nog ingewikkelder. Landen verschillen wat betreft economische ontwikkeling, beschikbaarheid van hulpbronnen en historische bijdragen aan milieuvervuiling en emissies. Lage-inkomenslanden kunnen beperkingen ondervinden bij de uitvoering van duurzaamheidsbeleid vanwege hun beperkte institutionele capaciteit en financiële middelen, terwijl hogere-inkomenslanden moeilijkheden kunnen ondervinden bij het snel terugdringen van de consumptie en het herstructureren van productiesystemen vanwege diepgewortelde economische, politieke en maatschappelijke structuren. Dit probleem houdt verband met het principe van intragenerationele rechtvaardigheid, in die zin dat maatregelen om de milieueffecten te verminderen, zoals het sluiten van vervuilende installaties of het herstructureren van industrieën, aanzienlijke maatschappelijke en economische gevolgen kunnen hebben, waaronder het verlies van werkgelegenheid en verstoring van de lokale bestaansmiddelen. Er zijn dus afwegingen tussen de principes van duurzaamheid en intragenerationele rechtvaardigheid die moeten worden gemaakt bij het beheer van industrietransities.

Naast het principe van intragenerationele rechtvaardigheid kan duurzaamheid ook in strijd zijn met het principe van beschikbaarheid. Hoewel de industrie het milieu vervuult, en tegelijkertijd een schoon milieu een randvoorwaarde voor de industrie is, produceert zij ook essentiële goederen en materialen die nodig zijn om in de basisbehoeften van de mens te voorzien. Het duurzamer maken van de industrie kan van invloed zijn op welke en hoeveel producten er in de samenleving beschikbaar zijn en kan de toegang tot bepaalde goederen beperken of een verandering in consumptieniveaus en -patronen vereisen. Deze spanning wordt verder besproken in de volgende paragraaf over beschikbaarheid, waarin nader wordt onderzocht wat essentiële goederen zijn, hoe de toegang wordt verdeeld en hoe consumptie in evenwicht kan worden gebracht met de grenzen van onze planeet.

Kansen en potentieel

Het principe van duurzaamheid vereist dat rekening wordt gehouden met de grenzen van ecosystemen, de beschikbaarheid van hulpbronnen en de goede gesteldheid van planetaire systemen om ervoor te zorgen dat de industriële activiteiten van vandaag het welzijn van toekomstige generaties niet in gevaar brengen. Het daagt beleidsmakers, industrieën en gemeenschappen uit om rekening te houden met de onderling verbonden effecten van productie, energieverbruik en materiaalstromen tussen regio's en het vereist beslissingen die schade buiten de directe grenzen voorkomen. Het principe biedt dus een kader voor het maken van weloverwogen keuzes voor de lange termijn en zet aan tot nadenken over welke soorten industriële systemen haalbaar zijn, op de lange in plaats van op de korte termijn. Doordat het ecologische grenzen integreert in de planning en het ontwerp van beleid, biedt duurzaamheid een lens voor het opbouwen van veerkrachtige, adaptieve en wereldwijd verantwoordelijke industrieën die een evenwicht vinden tussen de behoeften van de mens en de integriteit van het milieu. Duurzaamheid versterkt zo ook intergenerationele rechtvaardigheid: door ecologische grenzen te respecteren, beschermen we de hulpbronnen en omstandigheden waarop toekomstige generaties aangewezen zijn. Daarnaast ondersteunt duurzaamheid het principe van

beschikbaarheid: alleen industriële systemen die binnen planetaire grenzen opereren, kunnen mensen blijvend voorzien van kwalitatief hoogwaardige en duurzame goederen.

2.3. Beschikbaarheid

Beschikbaarheid verwijst naar het waarborgen dat alle mensen voldoende toegang hebben tot industrieel geproduceerde goederen en diensten die essentieel zijn voor hun voortbestaan en zinvolle deelname aan de samenleving. Dit gaat verder dan de meest voor de hand liggende behoeften, zoals onderdak en basisenergie, en omvat ook infrastructuur, duurzame consumptiegoederen en diensten die maatschappelijke inclusiviteit mogelijk maken, zoals mobiliteit en communicatie. Het principe van beschikbaarheid heeft ook betrekking op de kwaliteit van producten. Idealiter zijn producten en diensten van hoge kwaliteit, gaan ze lang mee en zijn ze ontworpen om in de loop van de tijd in de behoeften van de mens te voorzien, in plaats van de afhankelijkheid van kortstondige of wegwerpartikelen te bevorderen. Bij het ontwikkelen van dit principe hebben we bestaande kaders voor basisbehoeften als uitgangspunt genomen, bijvoorbeeld de normen van de Verenigde Naties.³ Deze kaders bieden inzicht in hoe menselijke behoeften kunnen worden geconceptualiseerd en zijn gebaseerd op drie complementaire perspectieven: basisbehoeften, gerechtigheid en capaciteiten of welzijn. Het basisbehoeftenperspectief benadrukt dat sommige goederen en diensten objectief noodzakelijk zijn om te kunnen overleven en deel te nemen aan de samenleving. Het gerechtigheidperspectief vertaalt dit naar het idee dat toegang tot deze goederen en diensten een recht is, waardoor de verantwoordelijkheid bij overheden, industrieën en gemeenschappen ligt om deze rechten te waarborgen. Het capaciteiten- of welzijnsperspectief benadrukt dat beschikbaarheid niet alleen gaat over voldoende hebben, maar ook over mensen in staat stellen om gebruik te maken van en te profiteren van wat er beschikbaar is om een zinvol leven te leiden.

Voortbouwend op deze perspectieven hebben vragen over beschikbaarheid noodzakelijkerwijs betrekking op de manier waarop de toegang wordt verdeeld onder de mensen die vandaag de dag leven en ook tussen de huidige en toekomstige generaties. Binnen een generatie moet ervoor worden gezorgd dat alle leden van de samenleving, ongeacht hun sociaaleconomische status, demografische groep of geografische locatie, eerlijke toegang hebben tot essentiële goederen en diensten. Tussen generaties onderling gaat het om het veiligstellen van hulpbronnen en kansen voor toekomstige generaties, zodat de consumptie van vandaag hun vermogen om in hun basisbehoeften te voorzien en volledig aan de samenleving deel te nemen, niet in gevaar brengt. Het principe van beschikbaarheid hangt dus nauw samen met zowel intragenerationele als intergenerationele rechtvaardigheid.

Een belangrijk thema dat tijdens de dialoog naar voren kwam, was de noodzaak om te begrijpen wat 'essentiële goederen en diensten' betekenen in de context van de industrie, d.w.z. welke goederen en diensten in wezen bijdragen aan de vervulling van maatschappelijke behoeften. Dit houdt in dat er moet worden nagedacht over het onderscheid tussen wat echt nodig is aan goederen en diensten en wat kan worden geproduceerd en wat daadwerkelijk wordt geproduceerd, vooral omdat overproductie en overconsumptie in bepaalde delen van de wereld de beschikbaarheid van voldoende hulpbronnen en producten in andere delen aanzienlijk kunnen beperken. Dit betekent dat het principe van beschikbaarheid niet alleen betrekking heeft op het waarborgen van de beschikbaarheid van producten, maar ook op het idee van

³ United Nations, *Sustainable Development Goals* <https://www.un.org/en/exhibits/page/sustainable-development-goals>.

herverdeling van hulpbronnen en producten om de beschikbaarheid tussen verschillende groepen en landen in evenwicht te brengen. Tijdens de dialoog hebben de deelnemers een overzicht gemaakt van producten die kunnen worden beschouwd als producten die in basisbehoeften voorzien, en hebben zij nagedacht over de manier waarop het huidige Nederlandse consumptieniveau zou moeten veranderen om wereldwijd een rechtvaardiger toegang tot industriële producten te waarborgen en de grenzen van onze planeet te respecteren. Het overzicht is niet bedoeld om concreet advies te geven of een specifiek productportfolio voor te schrijven, maar om te dienen als instrument voor collectieve reflectie op de uitdagingen van het heroverwegen van consumptie- en productiepatronen. Het is te vinden in bijlage 3.

Belangrijkste afwegingen en spanningen

- **Praktische beperkingen:** de moeilijkheid om industriële productie te koppelen aan essentiële goederen en behoeften vanwege de complexiteit van industriële systemen en toeleveringsketens.
- **Geopolitieke spanningen:** economische en geopolitieke effecten van verminderde productie en consumptie, zowel nationaal als internationaal.
- **Normatieve diversiteit:** verschillen in perspectief op wat een basisbehoefte is en wat een aanvaardbaar consumptieniveau is.
- **Beschikbaarheid versus duurzaamheid:** het vinden van een evenwicht tussen toegang tot essentiële goederen en respect voor de grenzen van onze planeet.

De hierboven beschreven oefening bracht een aantal fundamentele uitdagingen aan het licht. De eerste betreft de complexiteit van het vertalen van industriële productie naar concrete producten en diensten die binnen de samenleving nodig zijn en worden geconsumeerd. Industriële systemen zijn sterk met elkaar verbonden en materialen zoals staal en kunststoffen worden in talloze producten en sectoren gebruikt. Het is daarom moeilijk om duidelijk te bepalen welke delen van de industriële productie voorzien in basisbehoeften en welke voornamelijk bijdragen aan overconsumptie of kortstondige goederen. Er is echter steeds meer onderzoek dat een uitgebreid overzicht geeft van producten en hun milieueffecten, waarbij wordt getraceerd waar ze vandaan komen, hoe ze worden gebruikt en waar ze terechtkomen. Een dergelijke aanpak moet niet alleen worden toegepast om technische en economische stromen te volgen, maar ook om kritisch te beoordelen op welke manieren industriële productie bijdraagt aan de maatschappij.

Naast deze praktische overwegingen kan het terugdringen van productie en consumptie ook bredere economische en geopolitieke implicaties hebben. Lagere productieniveaus kunnen van invloed zijn op de werkgelegenheid, toeleveringsketens en internationale betrekkingen, wat een extra dimensie van complexiteit toevoegt aan het zoeken naar een evenwicht tussen beschikbaarheid. Dit benadrukt dat betekenisvolle verandering niet in isolatie kan plaatsvinden. Verschuivingen in consumptie en productie zijn afhankelijk van systemische interacties binnen het industriële en economische systeem en meer systemische transformaties en beleidsmaatregelen kunnen nodig zijn om rechtvaardigere resultaten te bereiken. Op die manier kan bijvoorbeeld ook de arbeidsmarkt transformeren; oude arbeidsposities verwijderen, maar nieuwe banen vanwege duurzaamheid en circulariteit kunnen gecreëerd worden.

Een andere belangrijke uitdaging ligt in de diversiteit aan perspectieven over wat als een basisbehoefte moet worden beschouwd en in hoeverre consumptie moet worden beperkt. Sommige deelnemers neigden naar een op vrijheid en individualiteit gebaseerd begrip van rechtvaardigheid, waarbij de nadruk lag op persoonlijke keuze en autonomie in consumptie.

Anderen benadrukten solidariteit en collectieve verantwoordelijkheid; zij stelden dat het waarborgen van eerlijke toegang en het beschermen van het milieu mogelijk vereist dat er grenzen worden gesteld aan individuele consumptie om gedeelde hulpbronnen te beschermen en gelijke kansen voor anderen mogelijk te maken, zowel binnen de huidige generatie als voor toekomstige generaties.

Deze verschillende normatieve perspectieven sluiten ook aan bij de afweging tussen duurzaamheid en beschikbaarheid. De vraag hoe iedereen toegang kan krijgen tot essentiële goederen raakt aan de vraag of het mondiale probleem primair een kwestie is van onvoldoende productie, of van ongelijke verdeling daarvan. Deze discussie staat echter onder druk van ecologische grenzen, die een verdere uitbreiding van productie problematisch maken. Deze afweging benadrukt de uitdaging om een evenwicht te vinden tussen menselijke behoeften en ecologische grenzen, en de noodzaak om na te denken over welke goederen echt essentieel zijn, hoe ze worden geproduceerd en verdeeld, en hoe consumptiepatronen kunnen worden aangepast om zowel sociale rechtvaardigheid als ecologische integriteit te behouden.

Het principe van beschikbaarheid vereist dus voortdurende betrokkenheid en reflectie op het soort productie- en consumptiepatronen waar de samenleving naar moet streven. Het suggereert de noodzaak om voortdurend te (her)overwegen wat essentiële goederen en diensten zijn, hoe consumptieniveaus kunnen worden afgestemd op sociale en ecologische grenzen en hoe industriële systemen kunnen worden geheroriënteerd om te voorzien in de langetermijnbehoeften van de mens.

Kansen en potentieel

Dit principe vraagt ons om ons voor te stellen hoe essentiële goederen en diensten, zoals huisvesting, energie, mobiliteit en communicatie, overal, in alle regio's en gemeenschappen, op betrouwbare wijze toegankelijk kunnen zijn voor mensen. Het zet beleidsmakers en besluitvormers ertoe aan na te denken over de mate waarin industriële output het welzijn van de mens werkelijk verhoogt en de productie, distributie en toewijzing van hulpbronnen te beheren op een manier die zowel de huidige als toekomstige generaties ondersteunt. Beschikbaarheid vereist doordachte productregulering en -ontwerp, waarbij producten worden gepromoot die duurzaam, repareerbaar en echt nuttig zijn, en vraagt om consumptiepatronen die worden geleid door toereikendheid in plaats van overdaad. Dit principe vraagt ons ook te reflecteren op de verschillende manieren en instrumenten waarmee aan deze behoeften kan worden voldaan. Deze manieren kunnen variëren van specifieke beleidsinterventies, zoals regulering of subsidieprogramma's, tot bredere, structurele transitie in economie en productie. Door te identificeren wat mensen daadwerkelijk nodig hebben en te anticiperen op de toekomstige vraag, biedt het beschikbaarheidsprincipe een lens voor besluitvorming die erop gericht is goederen en diensten beter af te stemmen op maatschappelijke en milieudoelstellingen wereldwijd. Het principe raakt daarbij onvermijdelijk aan andere dimensies van rechtvaardigheid: inzicht in wat werkelijk essentieel is, helpt bepalen welke producten betaalbaar moeten blijven en ondersteunt zo eerlijke prijsstelling. Bovendien is de vraag wie nu toegang heeft tot essentiële goederen onlosmakelijk verbonden met de vraag of toekomstige generaties dat ook zullen kunnen en verbindt beschikbaarheid zo intragenerationele en intergenerationele rechtvaardigheid met elkaar.

2.4. Eerlijke prijsstelling

Het principe van eerlijke prijsstelling benadrukt dat de prijzen van producten een weerspiegeling moeten zijn van de werkelijke milieu- en maatschappelijke kosten (externe effecten), zoals emissies, grondstoffengebruik en arbeidsomstandigheden. Daarbij kan worden betoogd dat eerlijke prijsstelling niet alleen betrekking heeft op de uiteindelijke consumentenprijs, maar ook op de wijze waarop kosten in de markt worden verdeeld en doorwerken in concurrentieverhoudingen. Indien maatschappelijke kosten van vervuulende of grondstofintensieve activiteiten niet volledig in prijzen worden verdisconteerd, kan dit verschillen in concurrentiepositie ten opzichte van duurzamere alternatieven met zich meebrengen en daarmee investerings- en innovatieprikkel beïnvloeden. Om eerlijke prijzen te kunnen vaststellen, moeten kosten zichtbaar en meetbaar worden gemaakt. Dit betekent dat niet alleen producenten en beleidsmakers maar ook consumenten inzicht moeten krijgen en zich bewust moeten worden van de werkelijke kosten achter de producten en diensten die zij consumeren. Voor beleidsmakers en producenten dwingt deze zichtbaarheid van de werkelijke prijzen ook tot een diepere overweging: moeten producten met onevenredig grote milieu- of maatschappelijke impact en beperkte maatschappelijke waarde überhaupt nog worden geproduceerd of op de markt worden gebracht, als we binnen de grenzen van onze planeet willen blijven? In dat verband wordt ook gewezen op de rol van publieke middelen. Het in stand houden van bepaalde, bijvoorbeeld energie-intensieve, industrieën kan gepaard gaan met publieke ondersteuning, zoals subsidies of fiscale regelingen. Dit roept de vraag op hoe eerlijke prijsstelling zich verhoudt tot bredere keuzes over publieke investeringen en de structurele ondersteuning van sectoren.

Naast deze bredere markt- en investeringsvraagstukken houdt eerlijke prijsstelling ook rechtstreeks verband met het principe van beschikbaarheid. Het kan immers helpen bij de vraag welke producten toegankelijk moeten zijn en bij beslissingen over het prioriteren van essentiële goederen. Producten met hoge kosten maar een lage maatschappelijke waarde kunnen worden gedeprioriteerd, terwijl essentiële of hoogwaardige producten moeten worden gehandhaafd. Tegelijkertijd moet ervoor worden gezorgd dat de prijzen voor producten die in basisbehoeften voorzien betaalbaar blijven. Het principe van beschikbaarheid beperkt dus het principe van eerlijke prijsstelling door ervoor te zorgen dat essentiële producten toegankelijk blijven en tegelijkertijd hun werkelijke kosten weerspiegelen.

Belangrijkste afwegingen en spanningen

- **Beschikbaarheid versus eerlijke prijsstelling:** een evenwicht vinden tussen de noodzaak om essentiële goederen toegankelijk te houden en het weerspiegelen van de volledige milieu- en maatschappelijke kosten.
- **Normatieve diversiteit:** verschillende perspectieven op hoe prijsbeslissingen rechtvaardigheid, verantwoordelijkheid of duurzaamheid weerspiegelen.
- **Verantwoordelijkheid voor kosten:** verschillende perspectieven op wie de milieu- en maatschappelijke kosten moet dragen.
- **Methodologische complexiteit:** de moeilijkheid om eerlijke prijzen te berekenen.

Het verband tussen eerlijke prijsstelling en beschikbaarheid brengt belangrijke spanningen aan het licht. Prijzen die de volledige milieu- en maatschappelijke kosten weerspiegelen, kunnen overconsumptie helpen verminderen en de werkelijke waarde van producten aangeven, maar ze kunnen ook de toegang voor mensen met een lager inkomen beperken. Deze afwegingen hangen nauw samen met de bredere spanningen die in de discussie over beschikbaarheid aan de orde

komen, waar verschillende standpunten bestaan over wat een basisbehoefte is en in hoeverre consumptie moet worden beperkt. Eerlijke prijsstelling houdt eveneens een afweging van normatieve perspectieven in: sommigen leggen de nadruk op individuele keuze en betaalbaarheid, terwijl anderen prioriteit geven aan collectieve verantwoordelijkheid en duurzaamheid, wat een zorgvuldiger oordeel vereist over wie kan betalen en welk consumptieniveau passend is. Tegelijkertijd moet eerlijke prijsstelling rekening houden met verschillende individuele of sectorale behoeften, waarbij wordt erkend dat mensen en industrieën verschillende toegang tot goederen tegen verschillende prijsniveaus nodig hebben. Zo kan de impact van hogere prijzen uiteenlopen afhankelijk van het bedrijfsmodel. Ondernemingen die werken met grote volumes en lage marges kunnen gevoeliger zijn voor stijgende variabele kosten zoals grondstoffen en energie, terwijl kleinere, gespecialiseerde producenten mogelijk meer ruimte hebben om dergelijke kosten door te berekenen in hun prijzen. Tegelijkertijd kunnen vaste kosten, zoals investeringen in naleving van complexe milieuregelgeving of specialistische expertise, relatief zwaarder drukken op kleinere bedrijven. In die zin houdt een eerlijke prijsstelling duidelijk verband met distributieve rechtvaardigheid, aangezien het gaat om de vraag hoe de economische en milieukosten van productie en consumptie over de samenleving worden verdeeld, waarbij wordt bepaald wie de financiële lasten draagt en wie profiteert van de toegang tot essentiële goederen.

Dit houdt ook verband met de vraag wie verantwoordelijk is voor het dragen van de extra kosten. Het bepalen hiervan is complex en kan verschillen naargelang het product of de dienst in kwestie. Voor producenten van basisproducten met grote volumes en lage marges lijkt het aannemelijk dat zij de extra milieukosten niet volledig zelf kunnen dragen. In veel gevallen zullen deze kosten daarom deels worden doorberekend aan de eindgebruiker. Tegelijkertijd kunnen de effecten per sector of product verschillen: bij industriële inputs zoals staal of chemicaliën kunnen sommige kosten mogelijk over de toeleveringsketen worden gespreid, terwijl bij producten of diensten die essentieel zijn voor huishoudens, zoals energie, de directe impact op lage-inkomensgroepen extra aandacht vraagt. Deze overwegingen benadrukken dat prijsbeslissingen normatieve beoordelingen inhouden en een zorgvuldige afweging vereisen van de context van elk product, elke sector en elke consument.

Bovendien is het moeilijk te bepalen wat geschikte methoden zijn voor het berekenen van eerlijke prijzen. Bij deze berekeningen moet rekening worden gehouden met diverse factoren, waaronder broeikasgasemissies, uitputting van hulpbronnen, milieuvervuiling, arbeidsomstandigheden en maatschappelijke effecten, en moet worden besloten welke factoren in een bepaalde situatie prioriteit moeten krijgen, afhankelijk van de specifieke regionale, maatschappelijke, ecologische of economische context. De moeilijkheid om een eerlijke prijs te berekenen vloeit ook voort uit het feit dat dit, zoals hierboven uiteengezet, normatieve beoordelingen over verantwoordelijkheid en maatschappelijke prioriteiten met zich meebrengt.

Tijdens de dialoog werd herhaaldelijk benadrukt dat dergelijke vragen niet alleen met technische analyses kunnen worden opgelost, maar dat ze in de politieke arena moeten worden besproken en opgelost. Ze vereisen publieke beraadslaging en politieke besluitvorming, omdat dergelijke afwegingen en spanningen normatieve beoordelingen met zich meebrengen die iedereen aangaan. Dit betekent dat de samenleving als geheel actief moet deelnemen aan discussies over welke goederen beschikbaar moeten worden gesteld, hoe ze moeten worden geprijsd en wie er toegang toe moet hebben.

Gezien deze uitdagingen moet de praktische toepassing van eerlijke prijsstelling worden gezien als een continu proces van betrokkenheid en leren, en niet als een statische berekening. Het vereist voortdurende reflectie op hoe prijsbeslissingen de toegang tot essentiële goederen beïnvloeden, consumptiepatronen beïnvloeden, prikkels voor duurzame productie vormgeven en hoe de kosten worden berekend en geprioriteerd. Dit proces hangt nauw samen met bredere maatschappelijke vragen over het doel van producten en de waarde die ze toevoegen. Beslissingen over het al dan niet produceren of beperken van bepaalde goederen met een grote impact zijn bijvoorbeeld niet alleen economische of ecologische keuzes, maar weerspiegelen ook oordelen over welke soorten consumptie maatschappelijk wenselijk of noodzakelijk zijn.

Kansen en potentieel

Eerlijke prijsstelling brengt verborgen maatschappelijke en milieukosten aan het licht en confronteert beleidsmakers, producenten en consumenten met de vraag welke producten echt voorzien in maatschappelijke behoeften en welke mogelijk moeten worden beperkt, opnieuw ontworpen of op een duurzamere manier moeten worden geproduceerd. Door deze kosten zichtbaar te maken, verduidelijkt eerlijke prijsstelling de verantwoordelijkheid en laat zien wie de gevolgen van emissies, grondstoffengebruik of arbeidsomstandigheden moet dragen. Het informeert ook de industriële planning en investeringen, stimuleert duurzame, hoogwaardige producten en ontmoedigt overconsumptie van goederen die een grote ecologische of maatschappelijke impact hebben, maar een beperkt maatschappelijk nut. Op mondiale schaal zet eerlijke prijsstelling aan tot nadenken over hoe kosten en verantwoordelijkheden over regio's en generaties worden verdeeld, waardoor economische prikkels beter worden afgestemd op rechtvaardigheid en duurzaamheid op de lange termijn. Op deze manier geeft eerlijke prijsstelling een nieuwe invulling aan de wijze waarop we waarde zelf definiëren, door de prijs van producten te koppelen aan hun werkelijke impact op mensen en de planeet en door keuzes te concretiseren over wat voor soort economie en toekomst we willen opbouwen. Het principe heeft ook een versterkende werking op anderen: wie kosten inzichtelijk en bespreekbaar maakt, legt een gemeenschappelijke feitelijke basis voor goed bestuur en transparantie. En door economische prikkels te verschuiven, draagt eerlijke prijsstelling bij aan productie- en consumptiepatronen die binnen ecologische grenzen blijven.

2.5. Intragegenerationele rechtvaardigheid

Het principe van intragegenerationele rechtvaardigheid heeft betrekking op rechtvaardigheid binnen de huidige generatie. Het gaat over de manier waarop de toegang tot goederen en diensten, alsook de lasten en voordelen van economische en industriële systemen, worden verdeeld over verschillende groepen in de samenleving en tussen verschillende delen van de wereld. Het hangt nauw samen met zowel het principe van beschikbaarheid als dat van eerlijke prijsstelling, aangezien het de vraag oproept wie toegang moet hebben tot wat, en wie de kosten moet dragen van de overgang naar een duurzamere productie.

Intragegenerationele rechtvaardigheid heeft twee centrale dimensies. De eerste is nationaal en heeft betrekking op ongelijkheden tussen maatschappelijke en economische groepen binnen een land, waaronder toegang tot essentiële goederen en diensten en blootstelling aan industriële gevaren. In de context van de industrie omvat dit met name lokale vervuiling, gevolgen voor de gezondheid van de gemeenschap en het levensonderhoud van werknemers. De tweede dimensie is mondiaal en heeft betrekking op de ongelijkheden tussen hoge- en lage-inkomenslanden wat betreft de toegang tot industriële producten en economische kansen,

alsook op de ongelijke verdeling van de ecologische en maatschappelijke lasten die voortvloeien uit industriële productie en handel. Beide dimensies zijn met elkaar verbonden, aangezien de nationale consumptiepatronen in geïndustrialiseerde landen vaak afhankelijk zijn van hulpbronnen, arbeidskrachten en milieueffecten elders. Dit principe brengt dus verschillende dimensies van rechtvaardigheid samen die onderling verband houden.

Belangrijkste afwegingen en spanningen

- **Intragenerationele rechtvaardigheid versus duurzaamheid:** het vinden van een evenwicht tussen milieudoelstellingen en de noodzaak om banen en lokale bestaansmiddelen te beschermen bij de herstructurering of sluiting van vervuilende industrieën.
- **Verskillende internationale ambities:** conflict tussen de behoefte van lagere-inkomenslanden aan economische ontwikkeling en industriële expansie enerzijds en de druk om deze groei te beperken en milieunormen na te leven anderzijds.
- **Consumptie versus duurzame en eerlijke toeleveringsketens:** conflict tussen de druk om de huidige consumptiepatronen in geïndustrialiseerde landen te handhaven en de noodzaak van duurzame en eerlijke productie wereldwijd.

Het toepassen van het principe van intragenerationele rechtvaardigheid houdt in dat er moet worden omgegaan met spanningen binnen en tussen de nationale en mondiale dimensies van dit principe. Binnen de nationale context kunnen inspanningen om vervuiling te verminderen in strijd zijn met de noodzaak om banen en lokale bestaansmiddelen te beschermen. Zo kan het sluiten of herstructureren van vervuilende industrieën de gezondheid van de gemeenschap verbeteren, maar economische moeilijkheden veroorzaken voor werknemers en regio's die van deze sectoren afhankelijk zijn. Een rechtvaardige transitie binnen een land vereist daarom een evenwicht tussen milieuverbeteringen en maatschappelijke en werknemersbescherming.

Op mondiaal niveau ontstaan spanningen tussen de ontwikkelingsdoelstellingen van lagere-inkomenslanden en de milieu- en maatschappelijke normen die door rijkere landen worden bevorderd. Veel hoge-inkomenslanden hebben al eeuwenlang geprofiteerd van industriële groei en de daarmee samenhangende historische emissies, die nu het mondiale koolstofbudget beperken. Lagere-inkomenslanden staan onder druk om hun industriële expansie te beperken, ondanks het feit dat zij veel minder hebben bijgedragen aan de cumulatieve emissies.

Bovendien zijn de lusten en de lasten van mondiale toeleveringsketens vaak ongelijk verdeeld, waarbij de economische voordelen geconcentreerd zijn in geïndustrialiseerde economieën, terwijl de milieu- en maatschappelijke kosten elders worden gedragen. Beleid in geïndustrialiseerde landen dat erop gericht is de toegang tot goedkope geïmporteerde goederen voor hun consumenten te behouden, kan deze mondiale ongelijkheden versterken. Internationale initiatieven om de productie duurzamer te maken, kunnen de kosten voor zowel producenten als consumenten in deze landen verhogen, wat tot politieke spanningen kan leiden.

Intragenerationele rechtvaardigheid houdt dus in dat zorgvuldig wordt overwogen hoe maatregelen op nationaal en mondiaal niveau verschillende groepen beïnvloeden. Bij beslissingen over industriële productie en consumptie moet voortdurend worden gekeken naar het evenwicht tussen milieubescherming, economische activiteit en maatschappelijk welzijn binnen landen, waarbij ook rekening moet worden gehouden met historische verantwoordelijkheden en mondiale ongelijkheden.

Kansen en potentieel

Industrietransities kunnen winnaars en verliezers creëren, en intragenerationele rechtvaardigheid biedt een kader om met deze ongelijkheden om te gaan. Het vestigt de aandacht op de manier waarop hulpbronnen, goederen en lasten over gemeenschappen en landen worden verdeeld, en belicht patronen van voor- en nadelen die vaak verborgen blijven. Dit principe zet besluitvormers ertoe aan zich af te vragen wie er profiteert van industriële groei, wie de kosten van milieueffecten draagt en hoe systemische ongelijkheden kunnen worden aangepakt in plaats van versterkt. Door de huidige generaties centraal te stellen in discussies over rechten, toegang en verantwoordelijkheden, stimuleert intragenerationele rechtvaardigheid industrietransities die de menselijke waardigheid respecteren, onevenredige risico's en schade verminderen en ervoor zorgen dat de verschuiving naar duurzaamheid niet tot achterstelling leidt van gemarginaliseerde groepen. Het principe heeft ook een scherpere werking op andere principes: wie expliciet maakt wie lasten draagt en wie lusten geniet, maakt verantwoordelijkheid concreet en toetsbaar. Aandacht voor ongelijke verdeling maakt bovendien zichtbaar waar gerichte interventies nodig zijn en versterkt zo de praktische invulling van beschikbaarheid.

2.6. Intergenerationele rechtvaardigheid

Het principe van intergenerationele rechtvaardigheid heeft betrekking op eerlijkheid tussen huidige en toekomstige generaties. Het vraagt hoe de productie- en consumptiekeuzes van vandaag van invloed zijn op het vermogen van toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien en toegang te behouden tot essentiële goederen en diensten. Dit omvat het minimaliseren van langetermijnschade aan ecosystemen, het klimaat en natuurlijke hulpbronnen, en het behoud van grondstoffen en industriële producten voor toekomstig gebruik. Beslissingen over het gebruik van hulpbronnen, productie en consumptie zijn dus bepalend voor zowel de beschikbaarheid van goederen als de fysieke omgeving die toekomstige generaties zullen erven. Dit bepaalt of zij toegang zullen hebben tot infrastructuur en ecosystemen die functioneel, veerkrachtig en duurzaam zijn, of tot infrastructuur en ecosystemen die aangetast en onstabiel zijn, en steeds moeilijker te onderhouden.

Belangrijkste afwegingen en spanningen

- **Intra- versus intergenerationele rechtvaardigheid:** spanning tussen interesses van heden versus interesses van toekomst.
- **Onzekerheid:** beslissingen nemen vandaag ondanks onzekerheid over toekomstige omstandigheden en de langetermijngevolgen van huidige acties.
- **Moeilijkheid van vertegenwoordiging:** rekening houden met de belangen van mensen die nog niet bestaan en die nu geen stem hebben in besluitvorming.

Een probleem in verband met intergenerationele rechtvaardigheid is de inherente complexiteit van het integreren van de belangen van mensen die nog niet bestaan in de beslissingen van vandaag, vooral vanwege de onzekerheid over toekomstige omstandigheden en de langetermijngevolgen van huidige acties. Dit zorgt voor spanning over de vraag in hoeverre van de huidige samenleving verwacht mag worden dat zij haar consumptie vermindert, haar productie aanpast of economische kosten draagt om de hulpbronnen en de kwaliteit van het milieu voor toekomstige generaties te beschermen. Om deze eisen met elkaar in evenwicht te brengen, moet zorgvuldig worden gekeken naar zowel de directe behoeften van de huidige bevolking als de mogelijke gevolgen voor degenen aan wie we de resultaten van de keuzes van

vandaag zullen nalaten. Instrumenten zoals de generatietoets,⁴ die de impact van beleidskeuzes op toekomstige generaties in kaart brengt, laten zien hoe deze afwegingen systematisch kunnen worden meegenomen in besluitvorming. Binnen de grenzen van onze planeet blijven is een concrete manier om deze zorg in praktijk te brengen, door ervoor te zorgen dat economische en industriële activiteiten verenigbaar blijven met de duurzame stabiliteit van de milieusystemen waarvan toekomstige generaties afhankelijk zijn.

Kansen en potentieel

Intergenerationele rechtvaardigheid vraagt ons om na te denken over de invloed van de huidige productie en consumptie, en ook het gebruik van hulpbronnen, op de beschikbaarheid van goederen, de gezondheid van ecosystemen en de stabiliteit van gemeenschappen over tientallen jaren. Het dwingt beleidsmakers, industrieën en de samenleving om verder te kijken dan de onmiddellijke voordelen en na te denken over wat er aan komende generaties wordt nagelaten. Dit principe stimuleert planning en ontwerpen die essentiële materialen behouden, functionele infrastructuur in stand houden en milieusystemen beschermen, zodat de generatie van morgen in haar eigen behoeften kan voorzien. Door zich te richten op resultaten op de lange termijn, biedt intergenerationele rechtvaardigheid een perspectief voor het maken van keuzes die het evenwicht tussen de huidige tijd en de toekomst in stand houden, en helpt het ervoor te zorgen dat de industriële systemen van vandaag de veerkracht en het welzijn van de komende generaties ondersteunen. Het principe is daarbij moeilijk los te zien van duurzaamheid: beide vragen om industriële systemen die binnen ecologische grenzen opereren en versterken elkaar in het streven naar een toekomstbestendige economie en milieu. Juist omdat de gevolgen van huidige keuzes zich pas op de lange termijn volledig manifesteren, geeft intergenerationele rechtvaardigheid ook een aanvullende grond aan verantwoordelijkheid, want wie vandaag handelt, bepaalt wat toekomstige generaties erven.

2.7. Verantwoordelijkheid

Het principe van verantwoordelijkheid is een belangrijk element om de rechtvaardige industrietransitie vooruit te helpen. Verantwoordelijkheid is geen statische verplichting, maar is afhankelijk van de context en wordt bepaald door het vermogen, de invloed en de positie van een actor binnen het systeem. Degenen met meer invloed, zoals grote bedrijven en beleidsmakers, dragen inherent een grotere verantwoordelijkheid voor het sturen van de industrietransitie. In dit verband kan ook de historische context van belang zijn: landen en bedrijven die in het verleden een grotere ecologische voetafdruk hebben achtergelaten, kunnen worden geacht proportioneel meer verantwoordelijkheid te dragen voor de transitie. Terwijl consumenten niet dezelfde systemische macht hebben, moeten zij toch ook hun steentje bijdragen, met name consumenten in geïndustrialiseerde landen wier consumptiepatronen de mondiale toeleveringsketens aansturen. Deze personen moeten bereid zijn een eerlijke prijs te betalen voor industriële producten en diensten waarin de werkelijke maatschappelijke en milieukosten zijn doorberekend. Verantwoordelijkheid hebben betekent echter niet alleen dat men een machtspositie bekleedt waaraan verantwoordelijkheid is verbonden. Het gaat ook om de manier waarop men die verantwoordelijkheid uitoefent. Echte verantwoordelijkheid moet verder gaan dan naleving van de wet en vereist respect voor de geest van de wet en het vermijden van

⁴ Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. 'De Generatietoets' in *Leidraad Toekomstgericht Beleid: Een praktische gids voor de Rijksoverheid. Kennisbank Openbaar Bestuur* (n.d.) <https://www.kennisopenbaarbestuur.nl/themas/t/toekomstgericht-beleid/leidraad-toekomstgericht-beleid/de-generatietoets>.

praktijken die de mazen in de wet uitbuiten. Een rechtvaardige transitie is afhankelijk van de samenleving die samenwerkt om de richting van de verandering te bepalen en vast te stellen welke bijdragen van elke actor worden verwacht. Om dit te ondersteunen, moeten effectieve mechanismen worden ingesteld om verantwoordingsplicht te waarborgen, naleving te bevorderen en actoren in staat te stellen hun verantwoordelijkheid te nemen.

Hoewel het duidelijk is dat deze verantwoordelijkheid moet worden genomen, kan dit in de praktijk moeilijk zijn en hebben actoren vaak verschillende redenen voor hun handelen. De workshop over verantwoordelijkheid ging in op dit probleem; het resultaat was een gestructureerd overzicht van verschillende manieren om verantwoordelijkheden toe te wijzen. Op basis van literatuur⁵ en de input van deelnemers hebben we verschillende categorieën geïdentificeerd die als uitgangspunt kunnen dienen om discussies en kaders over verantwoordelijkheid te structureren. Hoewel deze categorieën niet uitputtend zijn en elkaar vaak overlappen in hun toepassing en resultaat, boden ze een gemeenschappelijk kader en een gemeenschappelijke taal die hielpen om de redeneringen en argumenten over geschillen rond verantwoordelijkheden tijdens de dialoog te verduidelijken en te verbreden.

Tabel 1. *Verskillende conceptualisaties van hoe verantwoordelijkheid moet worden toegewezen.*

Conceptualisering van hoe verantwoordelijkheid moet worden toegewezen	Definitie	Voorbeeld
Het principe dat de vervuiler betaalt	Degenen die schade veroorzaken, zijn verantwoordelijk voor het herstellen ervan.	Een staalfabriek betaalt voor het herstel van de milieuvervuiling van rivieren die door haar activiteiten is veroorzaakt.
Het principe dat de begunstigde betaalt	Degenen die profiteren van industriële systemen dragen bij aan het beperken en aanpassen van de impact daarvan.	Vliegreizigers betalen een duurzaamheidstoeslag om CO ₂ -compensaties te financieren.
Institutionele verantwoordelijkheid	Degenen met institutionele verantwoordelijkheid en legitimiteit dragen de verantwoordelijkheid (bijvoorbeeld democratisch gekozen instellingen).	Regelgevende instanties handhaven de veiligheids- en verontreinigingsnormen voor chemische fabrieken.
Gemeenschappelijke maar gedifferentieerde verantwoordelijkheid	Actoren delen de verantwoordelijkheid op basis van hun capaciteit en historische bijdragen.	Hoge-inkomenslanden financieren aanpassingsinspanningen en verplichten zich tot grotere emissiereducties.
Impactgerichte verantwoordelijkheid	Degenen die de grootste impact/invloed hebben, dragen de verantwoordelijkheid.	Chemische bedrijven beoordelen en beperken de milieu-impact van hun toeleveringsketens.

⁵ Bijvoorbeeld: G. Pellegrino and M. Di Paola (eds), *Handbook of the Philosophy of Climate Change* (Springer Cham 2023; K. Shockley, 'Individual and contributory responsibility for environmental harm' in *Oxford Handbook of Environmental Ethics* (Oxford University Press 2016).

Efficiëntiegerichte verantwoordelijkheid	Degenen die het meest efficiënt kunnen handelen, moeten verantwoordelijkheid dragen.	Oliemaatschappijen implementeren energie-efficiënte processen om de uitstoot per geproduceerde eenheid te verminderen.
--	--	--

Belangrijkste afwegingen en spanningen

- **Beperkte capaciteit:** actoren beschikken mogelijk niet over de middelen, kennis of institutionele ondersteuning om effectief te handelen, zelfs als zij verantwoordelijkheid dragen.
- **Kortetermijndoelen versus langetermijndoelen:** onmiddellijke economische of maatschappelijke doelstellingen kunnen in strijd zijn met langetermijnverantwoordelijkheden op maatschappelijk en milieugebied.
- **Verspreiding van verantwoordelijkheid:** wanneer de verantwoordelijkheid breed verspreid is, zouden actoren maatregelen kunnen uitstellen en aan anderen overlaten.
- **Tegenstrijdige normen en verwachtingen:** verschillen in culturele, sectorale of nationale normen over wat verantwoordelijk gedrag inhoudt.

Het toepassen van deze leidende concepten van verantwoordelijkheid in de praktijk brengt echter onvermijdelijk compromissen en beperkingen met zich mee. Praktische beperkingen zijn onder meer het feit dat actoren mogelijk niet over de nodige middelen, kennis of institutionele ondersteuning beschikken om effectief te handelen, zelfs wanneer zij een aanzienlijke verantwoordelijkheid dragen. Er kunnen ook tegenstrijdige doelstellingen ontstaan, aangezien economische of operationele doelstellingen op de korte termijn kunnen concurreren met maatschappelijke en ecologische verantwoordelijkheden op de lange termijn. Wanneer de verantwoordelijkheid breed is verdeeld, bestaat het risico dat actoren maatregelen uitstellen en aan anderen overlaten. Bovendien kan het technisch complex zijn om de werkelijke impact van maatregelen te meten en te verifiëren.

Meer normatieve spanningen ontstaan door verschillen in waarden en verwachtingen. Er kan bijvoorbeeld onenigheid bestaan over de vraag of verantwoordelijkheid moet worden gebaseerd op historische bijdragen, huidige capaciteit of directe effecten, wat leidt tot tegenstrijdige interpretaties van wat als een 'eerlijke' toewijzing van verantwoordelijkheid wordt beschouwd. Culturele en sectorale verschillen kunnen de verwachtingen nog verder compliceren, aangezien wat de ene gemeenschap als verantwoordelijk gedrag beschouwt door een andere gemeenschap als buitensporig of juist onvoldoende kan worden beschouwd. In de chemische of zware industrie kunnen Europese regelgevers bijvoorbeeld strenge rapportages over emissies en afvalbeheer eisen, terwijl sommige andere landen soortgelijke praktijken als optioneel of te belastend beschouwen. Bedrijven die in deze contexten actief zijn, kunnen te maken krijgen met spanningen over de normen die ze moeten volgen en over de mate van verantwoordelijkheid die er in de praktijk van hen wordt verwacht.

Kansen en potentieel

Het verantwoordelijkheidsprincipe geeft structuur en samenhang aan industrietransities. Het brengt in kaart hoe macht, middelen en besluitvorming zijn verdeeld, en laat zien wie de capaciteit heeft om te handelen en wie de gevolgen draagt wanneer dat niet gebeurt. Door duidelijk te maken waar de verantwoordelijkheid ligt, laat het zien welke beslissingen het meest

direct van invloed zijn op de uitkomsten en legt het de kosten bloot van zowel handelen als niet-handelen. Verantwoordelijkheid verbindt ook verschillende niveaus van verandering: keuzes die in industrieën of steden worden gemaakt, kunnen de mondiale hulpbronnen stromen veranderen, terwijl internationale doelstellingen het lokale levensonderhoud kunnen hervormen. Zo bezien wordt verantwoordelijkheid een manier om complexe systemen te organiseren en te beoordelen, waardoor transitie wordt gebaseerd op een gedeeld gevoel van plicht, vermogen en gevolg in plaats van op gemak of kortetermijnwinst. Het principe snijdt daarmee dwars door andere principes heen: zonder heldere toewijzing van verantwoordelijkheid is transparantie moeilijk te realiseren, eerlijke prijsstelling lastig te onderbouwen, intragenerationele rechtvaardigheid moeilijk afdwingbaar en goed bestuur uiteindelijk tandeloos.

2.8. Transparantie

Transparantie verwijst naar de mate waarin informatie over industriële activiteiten en beslissingen toegankelijk, betrouwbaar en bruikbaar is. Dit geldt zowel voor de publieke als de private sector en is essentieel voor het opbouwen van vertrouwen, verantwoordingsplicht en een geïnformeerde discussie over industrietransities. Beperkte toegang tot informatie kan toezicht bemoeilijken, het vertrouwen van het publiek verminderen en de voortgang richting maatschappelijke doelen vertragen. Een cultuur die openheid, gedeelde verantwoordelijkheid en constructieve dialoog bevordert, is essentieel voor effectieve transparantie, omdat deze het vertrouwen en de betrokkenheid kweekt die nodig zijn voor zinvolle informatie-uitwisseling. Transparantie is daarom niet alleen een formele vereiste, maar ook een noodzakelijke voorwaarde voor verantwoord industrieel bestuur.

Rapportage- en openbaarmakingsmechanismen zijn essentieel om informatie om te zetten in inzichten waarop belanghebbenden kunnen reageren. Om bruikbaar te zijn, moet informatie duidelijk, relevant en praktisch zijn. Het succes van transparantie hangt niet alleen af van het verstrekken van informatie, maar ook van hoe de informatie wordt gebruikt, besproken en gekoppeld aan gevolgen. Het is daarom noodzakelijk om transparantievereisten te koppelen aan verantwoordingsmaatregelen en specifieke besluitvormingsprocessen. In die zin is transparantie een belangrijke voorwaarde voor de transitie van de sector, maar het is geen doel op zich. De waarde ervan hangt af van de acties en beslissingen die eruit voortvloeien.

Tegen deze achtergrond hebben deelnemers tijdens de sessies twee mindmaps opgesteld. In de eerste mindmap is inzichtelijk gemaakt welke informatie vanuit het perspectief van de industrie en vanuit het perspectief van de overheid als noodzakelijk wordt gezien, hoe informatie tussen actoren zou moeten stromen en welke maatschappelijke randvoorwaarden daarvoor nodig zijn. De tweede mindmap zoomt uit naar het meer algemene transparantieproces en visualiseert hoe informatie tot stand komt, wordt gedeeld, geïnterpreteerd en benut binnen besluitvormings- en verantwoordingsprocessen. Beide mindmaps zijn opgenomen in bijlage 4.

Belangrijkste afwegingen en spanningen

- **Mate van transparantie:** te veel informatie kan belangrijke inzichten verhullen en belanghebbenden in verwarring brengen.
- **Openbare verantwoordingsplicht versus vertrouwelijkheid:** transparantie waarborgen en tegelijkertijd gevoelige informatie beschermen.

- **Transparantie versus stabiliteit:** het openbaar maken van gevoelige informatie zonder voldoende context kan leiden tot verkeerde interpretaties en verlies van vertrouwen, wat relaties en beleid kan destabiliseren.

Het kan echter een uitdaging zijn om deze ambities in de praktijk te realiseren. Overmatige of slecht gestructureerde transparantie kan praktische en maatschappelijke uitdagingen met zich meebrengen. Wanneer er te veel informatie wordt verstrekt, kunnen belanghebbenden overweldigd raken, waardoor het moeilijk wordt om belangrijke inzichten te identificeren of prioriteit te geven aan de belangrijkste kwesties. Dit probleem wordt nog verergerd door administratieve lasten, aangezien de tijd en middelen die nodig zijn om grote hoeveelheden gegevens te produceren, te beheren en te interpreteren, zwaarder kunnen wegen dan de voordelen van openbaarmaking. Bovendien is zelfs informatie die duidelijk en bruikbaar is voor beleidsmakers mogelijk niet even toegankelijk of zinvol voor lokale gemeenschappen of het bredere publiek, waardoor de effectiviteit ervan bij het ondersteunen van maatschappelijke doelstellingen wordt beperkt. Om deze uitdagingen aan te pakken, moeten transparantiemechanismen zorgvuldig worden ontworpen, met aandacht voor het publiek, de context en de communicatiemethoden, zodat informatie niet alleen beschikbaar is, maar ook begrijpelijk, relevant en bruikbaar.

Het evenwicht tussen publieke verantwoordingsplicht en vertrouwelijkheid vormt een andere uitdaging. Zowel bedrijven als overheden beschikken vaak over gevoelige informatie en volledige openbaarmaking van alle gegevens kan het concurrentievermogen ondermijnen of bedrijfseigen industriële processen onthullen. Tegelijkertijd kan het achterhouden van te veel informatie, zoals gegevens over milieuprestaties of resultaten op het gebied van naleving van regelgeving, het toezicht verminderen en publieke bezorgdheid oproepen, waardoor het vertrouwen in industriële besluitvorming wordt verzwakt. Om zinvolle transparantie te bereiken, moet daarom duidelijk worden gedefinieerd welke informatie onder welke voorwaarden en met wie moet worden gedeeld. In die zin hangt transparantie ook nauw samen met vertrouwen en maatschappelijke stabiliteit. Het openbaar maken van informatie over risico's, onzekerheden of operationele tekortkomingen kan leiden tot publieke bezorgdheid en maatschappelijke discussies. Hoewel dergelijke reacties verantwoordingsplicht kunnen aanmoedigen en verbeteringen kunnen stimuleren, kunnen ze ook spanning of instabiliteit veroorzaken als belanghebbenden niet voldoende voorbereid zijn om de informatie te interpreteren of als de communicatie onduidelijk is. Om deze dynamiek onder controle te houden, is het niet alleen nodig dat de openbaarmaking nauwkeurig en tijdig plaatsvindt, maar ook dat er gestructureerde communicatiestrategieën worden gebruikt die informatie in de juiste context plaatsen en geïnformeerde betrokkenheid bevorderen.

Kansen en potentieel

Wanneer transparantie als leidend principe wordt toegepast, bepaalt het hoe beslissingen worden voorbereid, gecommuniceerd en geëvalueerd. Het vereist dat beleidsmakers de redenen voor hun keuzes toelichten, het bewijsmateriaal waarop zij zich baseren presenteren en deze informatie toegankelijk maken voor beoordeling en debat. Hierdoor wordt de verantwoordingsplicht versterkt, waardoor het moeilijker wordt om bepaalde compromissen over het hoofd te zien of betrokken groepen van de discussie uit te sluiten. Het principe verandert ook de manier waarop instellingen werken. Het stimuleert vroegtijdige communicatie tussen instanties en belanghebbenden en kan helpen om acties op verschillende beleidsterreinen op elkaar af te stemmen. Uiteindelijk leidt de toepassing van het transparantieprincipe tot een

cultuur van integriteit, wederzijds vertrouwen en weloverwogen besluitvorming. Het zorgt ervoor dat beslissingen niet alleen zichtbaar zijn, maar ook begrijpelijk en open voor kritiek. Transparantie heeft daarmee een doorwerkende kracht op de andere principes: wie verantwoordelijkheid wil toewijzen, eerlijke prijzen wil onderbouwen of goed bestuur wil toetsen, heeft betrouwbare en toegankelijke informatie nodig als vertrekpunt. Openheid over de verdeling van lasten en voordelen maakt bovendien ongelijkheden zichtbaar die anders verborgen blijven en vergroot daarmee de kans dat intragenerationele rechtvaardigheid niet bij abstracte ambitie blijft.

3. Bijlagen

Bijlage 1: Principes voor een rechtvaardige industrietransitie en vragenlijst

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de verschillende principes, hun belangrijkste elementen en inhoud, evenals bijbehorende vragen die helpen om elk principe te vertalen naar praktische reflectie en actie. Samen vormen deze vragen de vragenlijst voor een rechtvaardige industrietransitie, die niet alleen een gestructureerde manier biedt om te beoordelen hoe de principes kunnen worden toegepast in concrete besluitvormingsprocessen, maar ook waar mogelijke spanningen, hiaten of verbeterpunten kunnen ontstaan.

Tabel 2. *Principes voor een rechtvaardige industrietransitie en vragenlijst.*

Principe	Elementen	Inhoud	Vragen
Goed bestuur en rechtsgang	Toegang tot justitie en informatie	Belanghebbenden moeten toegang hebben tot rechtsmiddelen en relevante informatie, zodat zij beslissingen kunnen begrijpen en de autoriteiten ter verantwoording kunnen roepen. Zij moeten tijdens het hele besluitvormingsproces op de hoogte worden gehouden en bij het proces worden betrokken, waarbij op transparante wijze aandacht wordt besteed aan de risico's, onzekerheden en afwegingen die inherent zijn aan complexe beleidskeuzes.	Zijn alle relevante belanghebbenden geïdentificeerd en betrokken? Welke besluitvormers zijn verantwoordelijk, aan wie moeten zij verantwoording afleggen en zijn er consequenties of feedbackmechanismen? Zijn de voorwaarden aanwezig om de beoogde strategie of maatregelen effectief uit te voeren?
	Participatie	Belanghebbenden moeten kunnen bijdragen aan besluitvormingsprocessen en er moeten effectieve mechanismen bestaan om inclusieve participatie mogelijk te maken.	Worden de rechten van mensen zonder macht beschermd en hoe wordt dit gewaarborgd? Welke concrete resultaten kunnen van deze maatregelen worden verwacht?
	Rechtsstaat	De onafhankelijkheid van instellingen, met name de rechterlijke macht, moet worden gehandhaafd om te garanderen dat wet- en regelgeving onpartijdig wordt	Kan de strategie of de maatregelen eenvoudiger, duidelijker en beter uitvoerbaar worden gemaakt?

		toegepast, zodat eerlijke en consistente besluitvorming wordt gewaarborgd.	
	Langetermijnstrategieën	Verantwoordelijkheden en besluitvormingskaders moeten duidelijk worden omschreven om activiteiten te sturen in de richting van langetermijndoelen. Duidelijk omschreven doelstellingen en processen zorgen ervoor dat kortetermijnbeslissingen langetermijndoelen ondersteunen, maken het mogelijk om te anticiperen op mogelijke uitdagingen, en maken het gemakkelijker om activiteiten aan te passen naarmate de omstandigheden veranderen.	
Duurzaamheid	Klimaat	Er moeten maatregelen worden genomen om de uitstoot van broeikasgassen door de industrie te minimaliseren en zo de opwarming van de aarde te beperken.	Welke gevolgen heeft dit besluit voor de uitstoot van broeikasgassen door de industrie en toeleveringsketens? Zijn de maatregelen voldoende om de opwarming van de aarde te beperken en welke afwegingen moeten er mogelijk worden gemaakt?
	Biodiversiteit	Ecosystemen en soorten moeten worden behouden om het ecologisch evenwicht te handhaven.	
	Land- en watersystemen	Land- en waterbronnen moeten duurzaam worden beheerd om aantasting te voorkomen.	Wat zijn de gevolgen voor ecosystemen, habitats en soorten en hoe kunnen negatieve effecten worden voorkomen of beperkt?
	Vervuiling	Vervuiling moet worden beheerst om de menselijke gezondheid en het milieu te beschermen.	
	Gebruik van hulpbronnen	Natuurlijke hulpbronnen moeten efficiënt en verantwoord worden gebruikt om de beschikbaarheid op lange termijn te waarborgen.	Hoe worden land- en watervoorraden gebruikt of beïnvloed en zijn er strategieën om aantasting te voorkomen? Hoe wordt met dit besluit de vervuiling onder controle gehouden die schadelijk kan zijn voor de menselijke gezondheid of het milieu en wie zorgt ervoor dat er

			<p>verantwoording wordt afgelegd?</p> <p>Worden natuurlijke hulpbronnen efficiënt en duurzaam gebruikt en wordt er rekening gehouden met mogelijkheden voor hergebruik of circulariteit?</p>
Beschikbaarheid	Toegang tot noodzakelijke producten	Iedereen moet toegang hebben tot het volledige assortiment van industrieel geproduceerde goederen en aanverwante diensten die nodig zijn om te kunnen overleven en deel te nemen aan de samenleving, waaronder huisvesting, infrastructuur, energie, vervoer en alledaagse consumptiegoederen.	<p>Welke gevolgen heeft dit besluit voor de beschikbaarheid van producten en diensten die noodzakelijk zijn om te voorzien in basisbehoeften, zowel in Nederland als wereldwijd, terwijl hierbij rekening wordt gehouden met de volledige industriële toeleveringsketen, van grondstoffen en productie tot eindverbruik?</p>
	Gelijkheid in distributie	Industrieel geproduceerde goederen en aanverwante diensten moeten worden toegewezen en toegankelijk zijn op een manier die maatschappelijke en economische rechtvaardigheid bevordert voor alle burgers van een land, de wereldbevolking en alle generaties.	<p>Welke personen, gemeenschappen of groepen zullen waarschijnlijk het meest worden getroffen door dit besluit, rekening houdend met de volledige levenscyclus van producten?</p>
	Kwaliteit van producten	Industriële producten, hun volledige waardeketen en ondersteunende infrastructuur moeten voldoen aan kwaliteits-, veiligheids- en duurzaamheidsnormen om de samenleving en het milieu te beschermen.	<p>Hoe kunnen deze gevolgen zich op de lange termijn ontwikkelen, met inbegrip van mogelijke maatschappelijke, economische en ecologische gevolgen in verschillende stadia van productie en consumptie?</p> <p>Hoe definieert u 'basisbehoeften' in deze context en welke industrieel geproduceerde producten of diensten beschouwt u als noodzakelijk versus niet-noodzakelijk?</p> <p>Zijn er verschillen in basisbehoeften tussen verschillende bevolkingsgroepen, gemeenschappen of regio's waarmee rekening moet</p>

			<p>worden gehouden en hoe kunnen industriële toeleveringsketens deze verschillen beïnvloeden?</p> <p>Wie zou de primaire bevoegdheid moeten hebben om beslissingen te nemen over deze kwesties en hoe kunnen de betrokken partijen op zinvolle wijze bijdragen aan of instemmen met beslissingen die van invloed zijn op de industriële productie en de toegang tot noodzakelijke producten?</p> <p>Wie is er betrokken of uitgesloten bij het identificeren en evalueren van deze overwegingen en hoe kan deze betrokkenheid of uitsluiting de resultaten beïnvloeden, met name in de verschillende stadia van industriële productie en gebruik?</p>
Eerlijke prijsstelling	Prijsbepaling van externe effecten	De prijzen in de industriële waardeketen moeten een afspiegeling zijn van de maatschappelijke, ecologische en economische kosten.	<p>Welke gevolgen heeft dit besluit voor de prijs en betaalbaarheid van producten en diensten die noodzakelijk zijn om te voorzien in basisbehoeften, zowel in Nederland als wereldwijd, gezien de volledige toeleveringsketen van productie tot eindgebruik?</p> <p>Hoe kunnen deze effecten zich op lange termijn ontwikkelen, met inbegrip van de maatschappelijke, economische en ecologische gevolgen?</p> <p>Hoe definieert u 'basisbehoeften' in deze context en zijn er verschillen in wat als noodzakelijk wordt gezien tussen verschillende individuen, gemeenschappen of regio's?</p>
	Betaalbaarheid van essentiële producten	Noodzakelijke goederen en diensten die afkomstig zijn van industriële productie moeten financieel toegankelijk blijven voor alle segmenten van de samenleving.	

			<p>Voor wie zouden deze producten onbetaalbaar kunnen worden en is dit resultaat acceptabel vanuit het oogpunt van rechtvaardigheid?</p> <p>Hoe draagt deze beslissing bij aan het binnen de grenzen van onze planeet blijven en het bevorderen van ecologische duurzaamheid?</p> <p>Wie zou de primaire bevoegdheid moeten hebben om beslissingen over deze kwesties te nemen en hoe kunnen de betrokken partijen op zinvolle wijze bijdragen aan of instemmen met deze beslissingen?</p> <p>Wie is er betrokken of uitgesloten bij het beoordelen en bepalen van deze overwegingen en hoe kan dat de uitkomsten beïnvloeden?</p>
Intra-generationale rechtvaardigheid	Nationale maatschappelijke en economische rechtvaardigheid	Industriële productie moet zorgen voor een rechtvaardige toegang tot noodzakelijke goederen en infrastructuur voor alle leden van de samenleving.	<p>Welke gevolgen heeft deze beslissing voor individuen en gemeenschappen op nationaal en internationaal niveau, rekening houdend met maatschappelijke, economische en ecologische aspecten?</p> <p>Hoe kunnen mogelijke ongelijkheden die uit deze beslissing voortvloeien, worden herverdeeld of verminderd om rechtvaardigheid te waarborgen?</p> <p>Houdt het besluit rekening met historische ontwikkelingen en verantwoordelijkheden, waaronder activiteiten uit het verleden die mogelijk hebben bijgedragen aan de huidige omstandigheden?</p>
	Internationale maatschappelijke en economische rechtvaardigheid	De wereldwijde productie van en handel in industriële producten moet in alle landen zorgen voor eerlijke toegang tot hulpbronnen, infrastructuur en producten.	
	Rechten en levensonderhoud van werknemers	De arbeidsomstandigheden moeten de rechten van werknemers beschermen en duurzaam levensonderhoud in de hele waardeketen ondersteunen.	
	Gezondheid en welzijn van de gemeenschap	Industriële productie, productgebruik en afvalverwerking moeten de gezondheid en het welzijn van lokale gemeenschappen in de hele waardeketen beschermen.	

			<p>Wie zou de primaire bevoegdheid moeten hebben om beslissingen over deze kwestie te nemen en hoe kunnen de betrokken partijen op zinvolle wijze bijdragen aan deze beslissingen of deze accepteren?</p> <p>Wie is er betrokken of uitgesloten bij het identificeren en evalueren van deze overwegingen en hoe kan deze betrokkenheid of uitsluiting de uitkomsten beïnvloeden?</p>
Inter-generationale rechtvaardigheid	Milieueffecten op lange termijn	De productie en het gebruik van industriële producten moeten blijvende schade aan ecosystemen, het klimaat en natuurlijke hulpbronnen tot een minimum beperken.	<p>Welke lasten brengt deze beslissing met zich mee voor toekomstige generaties, of verlicht zij bestaande lasten waarmee zij mogelijk worden geconfronteerd?</p> <p>Hoe zullen de planetaire grenzen zich naar verwachting ontwikkelen en welke aannames of visie met betrekking tot deze grenzen liggen ten grondslag aan deze beslissing?</p>
	Behoud van natuurlijke hulpbronnen	Grondstoffen en afgeleide producten moeten worden behouden voor toekomstige generaties.	
	Duurzame economische en maatschappelijke systemen	Industriële systemen moeten voorzien in de materiële behoeften van de huidige samenleving op een manier die de hulpbronnen niet uitput en de ecologische en maatschappelijke fundamenteën voor toekomstige generaties niet in gevaar brengt.	
Verantwoordelijkheid	Gedifferentieerde verantwoordelijkheden	Belanghebbenden, waaronder bedrijven, beleidsmakers en consumenten, dragen een verantwoordelijkheid die evenredig is aan hun invloed en vermogen om industriële transitie te beïnvloeden.	<p>Wordt bij de beslissing rekening gehouden met historische ontwikkelingen en verantwoordelijkheden, waaronder eerdere acties van belanghebbenden die mogelijk hebben bijgedragen aan de huidige omstandigheden?</p> <p>Zorgt deze beslissing ervoor dat iedereen in eerlijke mate bijdraagt? Is de verantwoordelijkheid van elke partij duidelijk omschreven?</p> <p>Wordt de verantwoordelijkheid toegewezen aan een actor die</p>
	Omvang van de verantwoordelijkheden	Verantwoordelijkheid omvat niet alleen naleving van de wet, maar ook ethische besluitvorming en collectieve actie in de hele industriële waardeketen.	
	Handhaving van verantwoordelijkheden	Er moeten effectieve mechanismen, toezicht en middelen zijn om belanghebbenden in staat te stellen verantwoordelijk te	

		handelen en de verantwoordingsplicht in de hele industrie te waarborgen.	<p>de macht heeft om de uitkomsten te beïnvloeden? Kan deze actor realistisch gezien verandering teweegbrengen?</p> <p>Heb ik/hebben wij anderen nodig om verantwoordelijkheid te nemen en hebben anderen mij/ons nodig? Zo ja, hoe kunnen we elkaar ondersteunen bij het nakomen van onze verantwoordelijkheden?</p> <p>Hebben ik/wij onze verantwoordelijkheid kunnen nemen? Hebben ik/wij deze vermeden? Welke stappen kunnen worden genomen om onze verantwoordingsplicht te verbeteren?</p> <p>In hoeverre ligt de verantwoordelijkheid bij actoren die schade hebben veroorzaakt of veroorzaken?</p>
Transparantie	Toegang tot informatie	Belanghebbenden moeten tijdig toegang hebben tot relevante industriële gegevens die een goed-geïnformeerd maatschappelijk debat en besluitvorming ondersteunen, hierbij gesteund door het vertrouwen en de betrokkenheid van alle relevante actoren.	<p>Welke informatie hebt u geraadpleegd, van welke partijen was die informatie afkomstig en hoe hebt u de verschillende belangen tegen elkaar afgewogen?</p> <p>Met wie en op welke manier hebt u over deze informatie gecommuniceerd en hoe wordt ervoor gezorgd dat de juiste doelgroepen toegang hebben?</p>
	Volledigheid van informatie	Informatie moet volledig, begrijpelijk en traceerbaar zijn en op passende wijze worden gedeeld tussen belanghebbenden om zinvolle actie mogelijk te maken.	<p>Hoe zorgt u ervoor dat informatie op een begrijpelijke, traceerbare en relevante manier wordt gepresenteerd, zodat deze weerklank vindt bij andere belanghebbenden?</p>
	Evenwichtige transparantie	Transparantie moet worden behouden op een manier die maatschappelijke doelstellingen ondersteunt, zorgt voor evenredige en bruikbare rapportage en voorkomt het ontstaan van buitensporige kosten, verwarring of	<p>Is het gekozen niveau van transparantie passend en effectief en welke kosten en baten heeft u in overweging</p>

		maatschappelijke ontwrichting.	<p>genomen bij het maken van deze afweging?</p> <p>Beschikt u over voldoende, maar niet onevenredig veel informatie om transparant te zijn?</p> <p>Hoe zorgt u ervoor dat alle relevante informatie wordt meegenomen in besluitvormingsprocessen, terwijl er ruimte blijft om nieuwe inzichten of gegevens te integreren (adaptief beleid)?</p> <p>Wie profiteert van transparantie in deze beslissing en hoe wordt het vertrouwen van het publiek door deze transparantie versterkt?</p> <p>Bevordert deze beslissing echt een cultuur van transparantie, of voldoet het alleen maar aan de verplichtingen of rapportagevereisten?</p>
--	--	--------------------------------	---

Bijlage 2: Illustratief overzicht van beslissingen die door de principes kunnen worden gestuurd

Om meer specifieke richtlijnen te geven over het soort beslissingen dat door de principes en bovenstaande vragen kan worden gestuurd, geeft de onderstaande tabel een niet-uitputtend, illustratief overzicht van de beslissingen en activiteiten die op strategisch, tactisch en operationeel niveau relevant kunnen zijn. Dit is bedoeld om te verduidelijken waar deze principes in de praktijk kunnen worden toegepast en hoe ze de besluitvorming op verschillende niveaus van de industrietransitie kunnen beïnvloeden.

Tabel 3. *Illustratief overzicht van beslissingen die door de principes kunnen worden gestuurd.*

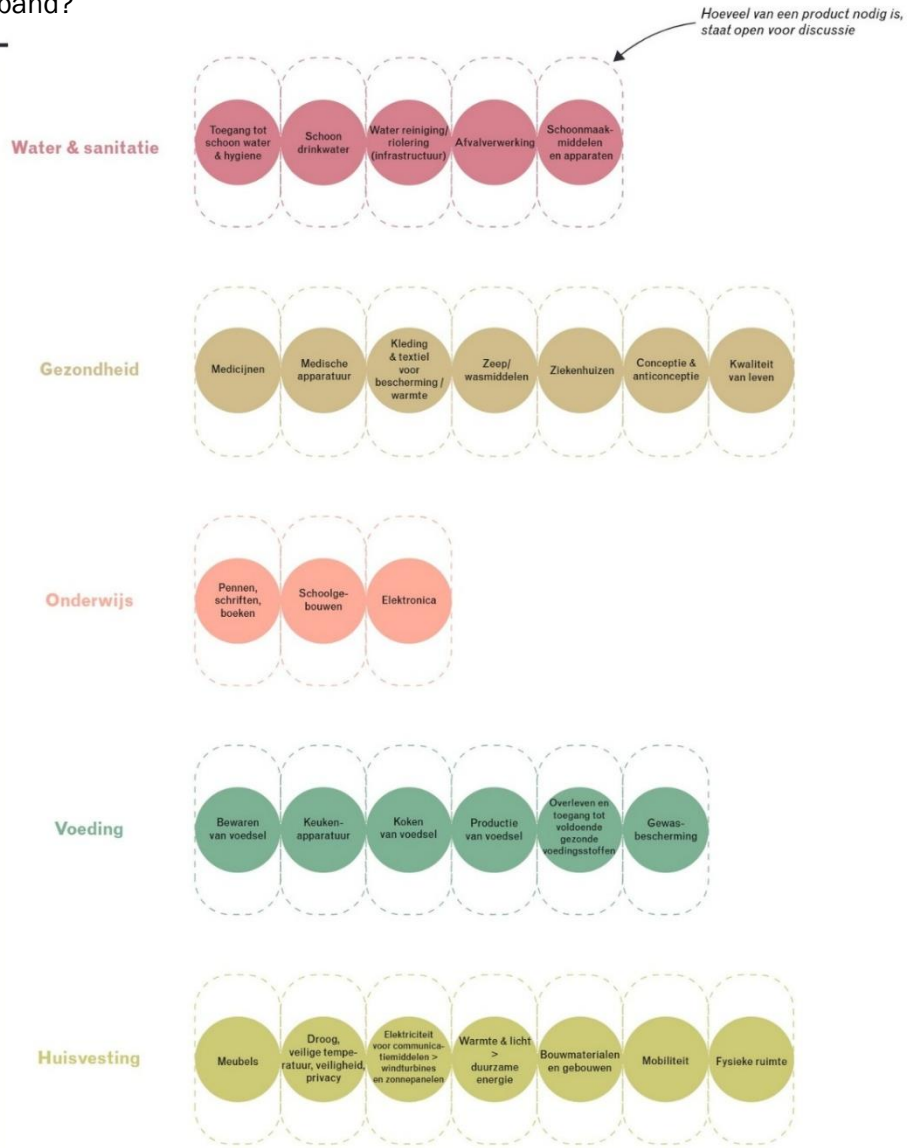
Principe	Strategische activiteiten	Tactische activiteiten	Operationele activiteiten
Goed bestuur en rechtsgang	Beslissingen over wettelijke en institutionele regelingen die bepalen hoe industriële activiteiten worden gereguleerd,	Structurering van bestuursmechanismen, interinstitutionele coördinatie, openbare raadplegingen en procedurele richtsnoeren.	Beheer van dagelijkse bestuursprocessen, waaronder vergunningbeheer, organisatie van openbare raadplegingen, administratief toezicht

	gehandhaafd en gecoördineerd.		en operationele coördinatie.
Duurzaamheid	Beslissingen over de rol en omvang op de lange termijn van belangrijke industrieën in een duurzame economie; het vaststellen van nationale of sectorale ontwikkelingsprioriteiten en -doelstellingen die in overeenstemming zijn met doelstellingen op het gebied van klimaat en hulpbronnen.	Het ontwerpen van sectorale strategieën, normen en stimuleringsregelingen die aansluiten bij doelstellingen op het gebied van milieu en hulpbronnen.	Het beheren van activiteiten, inkoop en monitoringsystemen om zowel emissies als het intensieve gebruik van hulpbronnen te verminderen.
Beschikbaarheid	Beslissingen over gewenste product- en materiaalportfolio's op de lange termijn, evenwicht tussen productie en consumptie en aanvaardbare niveaus van variëteit en kwaliteit van producten.	De planning van industriële structuren, subsidieregelingen, productnormen en markt- en distributiekaders die van invloed zijn op de kwaliteit en toegankelijkheid van producten.	Het beheren van productie- en distributieprocessen, inkoopbeleid en markttoezicht.
Eerlijke prijsstelling	Beslissingen over de totale omvang, structuur en concurrentiepositie van industrieën en industriële producten.	Het ontwerpen van subsidieregelingen, tarief- en belastingaanpassing en ondersteunende maatregelen die de kosten van de transitie verdelen.	Het implementeren van prijsmethodologieën en beoordelen van de betaalbaarheid voor huishoudens en sectoren
Intragenerationele rechtvaardigheid	Beslissingen over hoe de kosten en baten van de industrietransitie worden verdeeld over regio's, maatschappelijke groepen, sectoren en landen, bijvoorbeeld via internationale handelsovereenkomsten.	Het ontwerpen van regionale ontwikkelingsprioriteiten, handelsrelaties, arbeidsbeleid, participatiemechanismen en capaciteitsopbouwprogramma's die bepalen wie profiteert van de transitie en wie de gevolgen ervan draagt.	Project, uitvoering, monitoring en aanbesteding die van invloed zijn op de verdeling van de lasten en lasten over waardeketens en maatschappelijke groepen.

Intergenerationele rechtvaardigheid	Beslissingen over langetermijninfrastructuur, gebruik van hulpbronnen en investeringspaden die bepalend zijn voor toekomstige ecologische, maatschappelijke en economische opties.	Planning van langetermijninfrastructuur, industriële capaciteit, investeringen en gebruik van hulpbronnen die bepalend zijn voor de beschikbare opties voor toekomstige generaties.	Het beheren van onderhoud, herstel en resource management praktijken, die van invloed zijn op toekomstige ecologische en maatschappelijke omstandigheden.
Verantwoordelijkheid	Beslissingen over de verantwoordingsplicht tussen overheid, bedrijfsleven en samenleving bij het bereiken van transitie-resultaten en de toewijzing van institutionele mandaten.	Verdeling van verantwoordelijkheden en toezicht tussen ministeries, instanties en actoren uit de industrie door middel van sectorale mandaten, interinstitutionele overeenkomsten en op programmaniveau vastgestelde taken, om zo een coherent beheer van de transitiedoelstellingen te waarborgen.	Coördinatie van de dagelijkse toewijzing van rollen, monitoring van naleving, coördinatie van operationele activiteiten en beheer van rapportage- en verantwoordingsprocessen.
Transparantie	Beslissingen over hoe het industriebeleid wordt geformuleerd, beoordeeld en gecommuniceerd, met inbegrip van de betrokkenheid van belanghebbenden en het openbaar maken van gegevens.	Het opzetten en evalueren van monitoringsystemen, rapportagestructuren en raadplegingsprocessen.	Beslissingen over het vrijgeven van gegevens op projectniveau, het raadplegen van belanghebbenden en het beheren van feedback en informatiestromen.

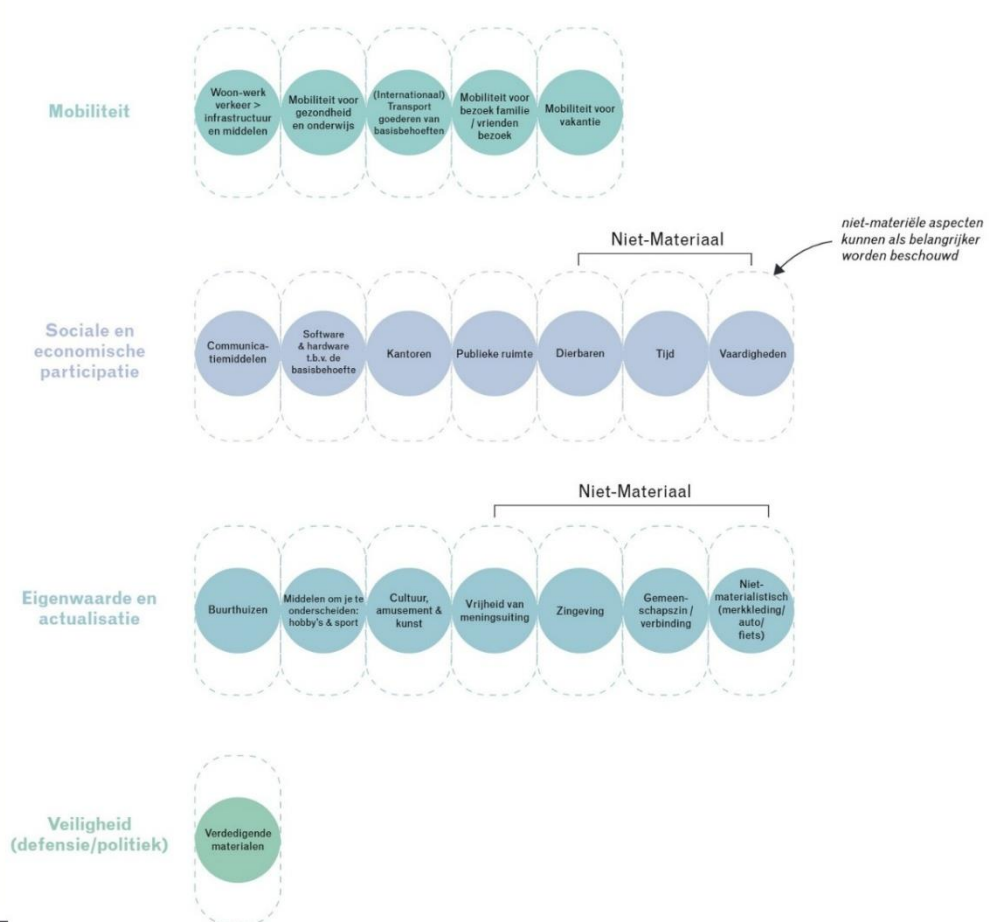
Bijlage 3: Industriële producten vanuit een basisbehoeftenperspectief – hoe staan industriële producten en basisbehoeften met elkaar in verband?

Basisbehoeften

Er zijn verschillende perspectieven op hoe breed en smal basisbehoeften moeten worden gedefinieerd en verschillende opvattingen over wat een smalle en brede definitie inhoudt

Verskillende opvattingen van rechtvaardigheid kunnen leiden tot verschillende standpunten: een focus op individuele rechten en vrijheden leidt over het algemeen tot de voorkeur voor meer producten, terwijl een focus op capaciteit en solidariteit eerder leidt tot het beperken van producten indien nodig voor het algemeen belang

Brede welvaartsbehoeften

